

Snježana Vasiljević

Etnički odnosi i primjeri pozitivne prakse u Jugoistočnoj Europi

Uvod

Cilj je ove studije pokazati kako su neke istočnoeuropske države uspjele pokrenuti inicijative na lokalnoj razini kako bi napravile važan korak u stvaranju multietničkog društva. To je važno ne samo zbog postizanja ciljeva koje je postavila međunarodna zajednica već i zbog pozitivnih primjera koji mogu poslužiti drugima u procesu usvajanja programa, inicijativa i zakona za promicanje multietničkih odnosa na lokalnim razinama. Vrlo je teško prepoznati pozitivne učinke primjera pozitivne prakse etničkih odnosa. Ponekad je teško razlikovati primjere pozitivne od negativne prakse, osobito kada promatramo društva sklona konfliktnim situacijama kao što je područje Zapadnog Balkana. Ipak, moglo bi se reći da se bilo kakva praksa čiji je cilj zaštita i poboljšanje etničkih odnosa može nazvati pozitivnom praksom.

Na području Zapadnog Balkana, unatoč turbulentnom razdoblju tijekom i nakon rata, možemo naći dosta primjera, kako negativne, tako i pozitivne prakse, koji se odnose na poboljšanje etničkih odnosa na regionalnoj i lokalnoj razini. U razdoblju proširenja Europe i brojnih inicijativa što promiču zaštitu prava nacionalnih manjina u regiji Zapadnog Balkana, druge države koje graniče s ovom regijom, poput Mađarske i Rumunjske, također su pokazale pozitivne primjere u oblikovanju multikulturalnog društva u ovom dijelu Europe.

U ovoj se studiji prikazuju različiti primjeri pozitivne prakse u državama izabranim za ovo istraživanje, o kojima je autorica uspjela prikupiti informacije. Upoznavanje s prikazanim pozitivnim iskustvima može koristiti drugim lokalnim zajednicama u regiji i tako pridonijeti očuvanju mira i stabilnosti i stvaranju uređenih multietničkih društava u Jugoistočnoj Europi. Države koje su obuhvaćene ovim istraživanjem jesu Mađarska, Rumunjska, Hrvatska, Bosna i Hercegovina, Srbija i Crna Gora te Makedonija.

Primjeri pozitivne prakse

Mađarska

U Istočnoj Europi Mađarska predstavlja jedan od najboljih primjera pozitivne prakse u etničkim odnosima. Primjer je pozitivne prakse, poznat iz mađarskog iskustva, uvođenje institucije pravobranitelja za nacionalne manjine koji pridonosi poboljšanju položaja manjina i

promicanju njihovih prava.¹ Institucija pravobranitelja karakteristična je samo za Mađarsku, ne i za ostale države Jugoistočne Europe koje su predmet ove studije. Premda u njima slične dužnosti obavlja pravobranitelj za ljudska prava, pokazalo se da postoji potreba za dodatnim mehanizmima zaštite manjinskih prava. Iskustvo Mađarske može poslužiti kao uzor ostalim državama u regiji, budući da javna vlast snosi odgovornost za brigu o očuvanju vrijednosti i dobrih međuetničkih odnosa u državi. S druge strane, lokalne su vlasti također odgovorne za promicanje tolerancije i dobrih odnosa među različitim etničkim grupama. Primjerice, lokalna vlast romske manjinske zajednice u regiji Nagykanizse ima poseban utjecaj. Ona organizira različite treninge za svoje članove i za predstavnike lokalnih manjinskih vlasti u toj teritorijalnoj jedinici.²

Jedan je od primjera pozitivne prakse na lokalnoj razini eksperiment alternativnih škola u dva romska naselja u Alföldu, koji predstavlja značajnu inovaciju u obrazovnom sustavu u Mađarskoj. Sudionici uključeni u oba eksperimenta lokalna su vlast i javne institucije. U prvom naselju, romski predstavnik u tijelima vlasti pokrenuo je program čiji je cilj podići razinu obrazovanja u školama i razviti odnose između nastavnika u školama i roditelja. Što se tiče podizanja razine obrazovanja, želja predstavnika prvog naselja bila je okončati tendenciju da djeca iz dobrostojećih neromskih obitelji pohađaju školu u susjednom gradu. Drugi cilj ovog programa bio je stvoriti bliskiju vezu između stanovnika pripadnika romske zajednice i onih koji to nisu. Drugom je programu bio cilj pokušati integrirati Rome u zajednicu kako bi ih se motiviralo na očuvanje vlastitih vrijednosti i tradicije.

Usprkos dobrim obrazovnim programima i aktivnostima na lokalnoj razini, diskriminacija na području obrazovanja još uvijek postoji. Ipak, lokalna manjinska samouprava uspostavljena je kako bi se suočila s problemom diskriminacije na području obrazovanja na lokalnoj razini. To se može vidjeti u sljedećem primjeru promicanja talenata i usavršavanja romskih srednjoškolaca Kolegija Martineum u Manfi u južnoj Mađarskoj. Nadarenim romskim učenicima pružena je mogućnost stu-

¹ Jedan je od najvažnijih ciljeva pravobranitelja jačanje povjerenja građana u državne institucije. Svatko se može obratiti parlamentarnom povjereniku ukoliko je došlo do povrede njegovih ili njezinih prava, kao pripadnika nacionalne manjine, djelovanjem neke od ustanova ili je rezultat odluke ustanove, postupka ili nepažnje ili takva opasnost prijeti. Vidjeti više o tome na službenoj stranici parlamentarnog povjerenika za prava nacionalnih i etničkih manjina na: <http://www.obh.hu/nekh/en/index.htm>.

² Pozitivan su primjer i inovativni obrazovni programi u Nagykanizsi. Rezultati ovakve prakse nalaze se u obrazovnom programu za sve učenike pripadnike romske nacionalne manjine, suradnji sa osnovnim školama u Nagykanizsi, predavanjima o romskoj kulturi i povijesti, poboljšanju odnosa među učenicima pripadnicima etničkih zajednica i mađarskih učenika, porastu broja učenika romske nacionalnosti na 30 srednjih škola u Nagykanizsi. Ti rezultati imaju učinak na lokalnu praksu iako se lokalne vlasti odupiru primjeni takvih rješenja u drugim područjima. Borbély Nagy, Éva, *Innovative Educational Initiatives in Nagykanizsa*. Dostupno na: <http://lgi.osi.hu/ethnic/csdb/results.asp?id=no&id=37>.

diranja i smještaja u učeničkom domu, gdje su imali prilike steći iskustva koja će im pomoći da preuzmu istaknute uloge u društvu. Sudionici uključeni u ovu inicijativu lokalne su nevladine organizacije, manjinske organizacije, manjinska samouprava i lokalni predstavnici. Talentiranim romskim srednjoškolcima u susjednom Pečuhu omogućeno je visoko-kvalitetno obrazovanje i smještaj u učeničkom domu. Tamo imaju priliku pohađati, uz podršku demokratske uprave doma, specijaliziranu nastavu i sastanke s romskim i neromskim intelektualcima i političarima kako bi postali utjecajni, društveno pokretljiviji pojedinci i ključni igrači u izgradnji demokracije unutar romske zajednice. Kako većina ovih učenika dolazi iz izrazito segregiranih naselja, obično iz malih, izrazito ekonomski i kulturno siromašnih, boravak u učeničkom domu poboljšava njihove mogućnosti za pristup tržištu rada i politici. Pozitivna praksa rezultat je inicijativa na lokalnim razinama u koje su uključeni međunarodni nevladini partneri.³

Rumunjska

Druga država izabrana za ovu studiju jest Rumunjska. Imajući u vidu tragična iskustva tijekom dvadesetog stoljeća na području Transilvanije, etničke i vjerske zajednice teže odvojenom životu kako bi se spriječili mogući sukobi. To pak stvara poteškoće u učenju jezika i izgradnji suživota. Nadalje, postoji nedostatak okupljanja i prilika u kojima bi se ljudi informirali o kulturi različitih etničkih grupa u Rumunjskoj.

Multikulturalna akademija⁴ dio je događaja i programa koje organizira Interkulturalni centar unutar *Pro Europa Liga*, organizacije koja promiče komunikaciju i dijalog među različitim kulturama, etničkim grupama, vjerskim zajednicama te se brine za očuvanje različitosti i sprečavanje sukoba. Program podržavaju nacionalne nevladine organizacije, međunarodne vladine organizacije i međunarodne nevladine organizacije. Akademiju financijski podupire Zaklada Heinrich Boll iz Njemačke. Akademija djeluje tijekom cijele školske godine kao tzv. "putujuće sveučilište", koje ima četiri semestra što se održavaju na različitim mjestima, ovisno o tome na koju se kulturu konkretno odnosi pojedini semestar.

Drugi primjer poboljšanja međuetničkih odnosa u Rumunjskoj manjinska je televizija. Svrha je ovog programa reprezentacija manjina u

³ Područje: pozitivna praksa u Manfi, mjestu u blizini Pečuha, južna Mađarska. Ciljana manjinska skupina: nadareni srednjoškolci romske nacionalnosti iz malih, obično izoliranih sela na području jugozapadne Mađarske. Aszalos, Zoltan, *Talent fostering and democratic training of Roma secondary school students, Residence Hall Collegium Martineum in Manfa in Southern Hungary*. LGI Case Studies Database. Dostupno na: <http://lgi.osi.hu/ethnic/csdb/results.asp?idx=no&id=215>.

⁴ Haller, Istvan; Ardelean, Laura. *Multicultural Academy in Romania*. LGI Case Studies Database. Dostupno na: <http://lgi.osi.hu/ethnic/csdb/results.asp?idx=no&id=148>.

javnosti i poboljšanje međusobnih odnosa u zajednici.⁵ Glavni su ciljevi manjinskog programa: proširivanje broja i spektra gledatelja prezentirajući kulturu etničkih manjina koje žive u regiji Dobrogea (Turci, Tartari, Grci, Armenci, Albanci, Romi, Mađari) i njihovo informiranje o zemlji iz koje potječu. Područja na kojima se prikazuje program različita su: program se emitira iz Dobrogea, a prikazuje se i širom Turske, Grčke, Rusije i Mađarske. S ciljem poticanja supostojanja romske zajednice s ostalim manjinskim skupinama, programi se odvijaju na romskom jeziku i vode ga romski novinari tako da većina populacije može naučiti i razumjeti manjinske kulture koje ih okružuju. Programi se odvijaju u obliku otvorenih diskusija (*talk show*) te intervjua u kojima se predstavljaju tradicija, običaji, vjera i socijalni problemi određene etničke skupine.

Imajući u vidu obrazovanje manjina, dobar je primjer pozitivne prakse u Rumunjskoj integracija romske djece u školama u Valea Receu. Obrazovanje romske djece u Valea Receu⁶ primjer je kombinacije različitih izvora i nastojanja u obrazovanju manjina. Program obrazovanja romske djece inicirali su neki mađarski nastavnici iz Tirgu Muresa koji su dobili financijsku i intelektualnu pomoć od američke udruge US Peace Corp. U taj program uključen je i franjevački red, pružajući uglavnom duhovno obrazovanje i učenje romskog jezika te dvije medicinke sestre za pružanje medicinske pomoći. Pravnu pomoć omogućava Zaklada OASIS, lokalna nevladina organizacija za zaštitu okoliša. Oni su se prijavili i za financijsku pomoć međunarodnih humanitarnih organizacija. Regionalna uprava za obrazovanje angažirala je nekoliko nastavnika i platila njihov rad, a istovremeno su se u rad uključila i tri volontera iz Škotske. Osim toga dvije Romkinje zadužene su za medicinsku pomoć.⁷

Bosna i Hercegovina

Bosna i Hercegovina proglasila je neovisnost u travnju 1992. To je dovelo do krvavog rata u periodu od 1992 do 1995. Potpisivanjem daytonskog sporazuma u studenom 1995. proglašen je kraj rata i nastupilo je razdoblje mira. Posljedice rata koji je trajao tri i pol godine bile su sljedeće: oko dvije stotine tisuća mrtvih, velik broj nestalih, oko dva milijuna prognanih i izbjeglih osoba, tisuće ratnih invalida, uništena

⁵ Postaja MTC (Maritime Training Centre) jedna je od tri lokalne televizije u Constanti (ostale dvije su TV Neptun i Kanal 56) i ima između 500.000 i 1.500.000 gledatelja u vrijeme najveće gledanosti. Jednom tjedno, srijedom, MTC emitira program za manjine: "Convietuiri la Marea Neagra" (Suživot na Crnom moru). Musat, Dan and Beizadea, Haralambie, *Minority TV*. Dostupno na: <http://lgi.osi.hu/ethnic/csdb/results.asp?idx=no&id=155>.

⁶ U najzaostalijem predgrađu mjesta pod nazivom Tirgu Mures nalazi se Valea Rece, gdje živi 250 romskih obitelji s troje do petero djece u vrlo teškim uvjetima: većina odraslih nezaposleni su i preživljavaju skupljajući predmete koje poslije prodaju, 85% stanovništva nepismeno je, djeca imaju poteškoća u pohađanju nastave i obično napuštaju škole nakon jedne ili dvije godine. Gorog, Ilona. *Education to integrate Roma children in school in Valea Rece*. LGI Case Studies Database. Dostupno na: <http://lgi.osi.hu/ethnic/csdb/results.asp?idx=no&id=156>.

⁷ Postoje vrlo dobri rezultati Centra za obrazovanje. Broj učenika koji se upisuju u državne škole povećava se iz godine u godinu. Općenito, 90% djece uključene u rad ovog centra popravila su školske rezultate. Svake školske godine djeca dobivaju školski pribor i nastavnici u centru nadziru ih i potiču u njihovom napretku.

ekonomija i industrija. Rat je uzrokovao velike promjene demografske strukture tako da trenutno nemamo preciznu informaciju o aktualnom broju i strukturi stanovnika.⁸

Trenutno stanje ljudskih prava i temeljnih sloboda građana Bosne i Hercegovine na vrlo je niskoj razini. Velik broj građana lišen je osnovnih prava na život u vlastitim domovima i na vlasništvo, obrazovni sustav pod jakim je utjecajem etnički dominantnih političkih i državnih vlasti na određenim teritorijima, a također je evidentna diskriminacija i na području rada. Položaj i status etničkih manjina sukladan je trenutnom političkom i ekonomskom okružju u Bosni i Hercegovini. Položaj etničkih manjina, posebno Roma, gotovo je isti u oba entiteta - vrlo loš. Romi pripadaju najvećoj manjinskoj skupini.⁹

Stvaranje multietničkog društva u Bosni i Hercegovini značajan je korak naprijed za poboljšanje etničkih odnosa u regiji Zapadnog Balkana. Zbog toga će nekoliko primjera pozitivne prakse biti detaljnije prikazano u ovom poglavlju. Prvi primjer predstavlja inicijativu utemeljenu na osiguranju pravne pomoći i informiranju prognanika i izbjeglica. Centar za informiranje i pravnu pomoć (CIPP)¹⁰ osigurava pravnu pomoć i informacije izbjeglicama i prognanicima koji se žele vratiti u svoje prijeratne domove, posebno u područje oko Zvornika, ili iz tog područja u ostale dijelove Bosne i Hercegovine (od 1998. do 2000. i nakon toga). Centar također djeluje u svrhu davanja poduke lokalnim vlastima i prog-

⁸ Prema popisu stanovništva iz 1991., Bosna i Hercegovina imala je 4,38 milijuna stanovnika, a nacionalna struktura bila je sljedeća:

- Muslimani, 1,9 milijuna (43.7%)
- Srbi, 1,4 milijuna (31.4 %)
- Hrvati, 756.000 (17.3 %)
- Jugoslaveni, 240.000 (5.5%)
- Romi i ostali, 100.000 (2.1%)

Helsinški odbor za ljudska prava Bosne i Hercegovine, 1999. *Izveštaj o implementaciji Okvirne konvencije Vijeća Europe o zaštiti manjina u Bosni i Hercegovini.*

Dostupno na: http://www.minelres.lv/reports/bosnia/bosnia_NGO.htm.

⁹ Prije rata je oko 25 jako malobrojnih skupina, osim Roma, živjelo u Bosni i Hercegovini. Samo na području grada Prnjavora (zapadna Bosna), prije rata, nalazile su se 23 nacionalne manjine. Nakon rata, od svih ranijih manjinskih skupina u Bosni i Hercegovini ostali su samo Romi i Židovi. Poseban naglasak treba staviti na tzv. "nove manjine" nastale kao izravna posljedica rata, odnosno, "etničkog čišćenja" i progona, a koje su karakteristične samo za Bosnu i Hercegovinu. Njih čine pripadnici svih triju skupina stanovništva u Bosni i Hercegovini (Bošnjaci, Srbi i Hrvati) koji žive u entitetima u kojima, prema ustavu, ne predstavljaju konstitutivan narod.

¹⁰ Centar za informiranje i pravnu pomoć osnovan je u proljeće 1998. otkad i traju programi pružanja pravne pomoći.

nanicima o pravu na povratak. CIPP¹¹ se fokusira na rješavanje imovinskih sporova, često nudeći mogućnost nagodbe, kako bi se prognanicima omogućio povratak u njihove domove. Također surađuje s istraživačkim organizacijama koje provjeravaju kvalitetu sudskih postupaka u srpskom dijelu Bosne.

Prije rata broj stanovnika u općini Zvornik¹² iznosio je 81.000, od čega je bilo približno 60% Muslimana, a ostatak su činili Srbi. Nakon nekoliko mjeseci rata čitava populacija muslimanskog stanovništva bila je prognana, a imovinu koja je bila u vlasništvu Muslimana preuzela je novostvorena vlada sa srpskom većinom. Srbi prognani iz muslimansko-hrvatske Federacije, primjerice iz Tuzle i Sarajeva, nastanili su domove iz kojih je prognano muslimansko stanovništvo. Tako su sada u poslijeratnom razdoblju Srbi prognani s područja Zvornika i Muslimani prognani iz Tuzle i drugih dijelova Federacije suočeni s problemom kako povratiti prijeratnu imovinu. Osim toga u susjednim zemljama i šire velik je broj izbjeglica, Muslimana i Srba, koji bi se željeli vratiti u svoje domove.

Sljedeći primjer odnosi se na inicijative započete u Srebrenici. Bosanski grad Srebrenica najrazrušeniji je grad u Europi nakon II. svjetskog rata. Više od 8000 Muslimana masakrirano je nakon što je srpska vojska 1995. zauzela taj grad. Nakon mnogo godina započeo je povratak izbjeglica i u regiju je počela pristizati pomoć. Godine 2001. osam udruga građana zajedničkim naporima osnovalo je mrežu, Forum nevladinih organizacija Srebrenice, kako bi se čuo njihov glas i, što je najvažnije, kako bi zajednički lobirali za ekonomsku i društvenu obnovu Srebrenice te povratak izbjeglica. Forum je osnovan uz podršku i financijsku potporu Danskog savjeta za izbjeglice (DRC), koji je radio u Srebrenici od 2000. do 2002. Da je pomirba moguća, kako u gradu Srebrenici, tako i u regiji, pokazuje činjenica da su članovi te organizacije Muslimani i Srbi.

Zahvaljujući različitim oblicima potpore, Forum je napravio Internet stranicu za lokalne nevladine organizacije kako bi pomogao protok informacija o promociji projekata i informiranju donatora i onih koji kreiraju politiku o uvjetima u gradu. Jedna je od važnijih aktivnosti Foruma organizacija posjeta prognanika u Srebrenicu prije samog

¹¹ Postojanje Centra za informiranje i pravnu pomoć rezultat je lokalnih inicijativa, potpomognutih donacijama međunarodnih vladinih i nevladinih organizacija. Nema konkretne predstojeće pomoći bosanske lokalne ili nacionalne vlade. U to vrijeme postojao je izričit otpor lokalnih vlasti u Zvorniku prema programima CIPP-a zbog bitno različitih ciljeva. Danas ipak postoji minimum suradnje. Lippmann, Peter, *Center for Information and Legal Assistance (CIPP) provides legal aid and information to refugees and displaced persons wishing to return to the region around Zvornik, Bosnia, and from that region to other parts of Bosnia (1998-2000 and beyond)*. Dostupno na: <http://lgi.osi.hu/ethnic/csdb/results.asp?idx=no&id=167>.

¹² Zvornik, smješten na rijeci Drini, jedan je od najvećih gradova na istočnoj bosanskoj granici sa Srbijom. Tijekom rata ovo je bilo jedno od prvih područja koje su zauzele srpske separatističke snage, u travnju 1992. Danas je Zvornik duboko u srcu istočnog dijela današnje Republike Srpske, jednog od dvaju bosanskih poslijeratnih entiteta.

povratka. Te posjete planiraju i koordiniraju članovi Foruma. Primjerice, Forum je organizirao posjete prognanih Srba iz Srebrenice u Glamoč, Donji Vakuf i u Sarajevo te organizirao posjete i naseljavanje prognanih Muslimana iz okolice Tuzle i Sarajeva u sela u okolici Srebrenice. Forum, također, podupire sportske i kulturne programe kako bi se zbližili mladi ljudi iz oba entiteta radi trajne pomirbe i zajedničkog suživota: organizirao je turnir u malom nogometu za tri općine u Federaciji i tri općine u Republici Srpskoj.

Civilno društvo igra važnu ulogu u izgradnji mira i sigurnosti. Vitalna uloga nevladinih organizacija u Srebrenici njihov je utjecaj na mobiliziranje resursa i želja da izliječe duboke rane te provedu socijalnu integraciju. Druga organizacija (Centar za pravnu pomoć) osigurava pravno savjetovanje za izbjeglice povratnike. Razvijanje vještina i obrazovne aktivnosti također provode članovi Foruma. Nije dovoljno samo vratiti se kući već i pronaći posao ili moći započeti vlastiti privatni posao. S istim ciljem osnovana je sredinom 1999. organizacija Srebrenica 99¹³. U ljeto 2000., unatoč povremenim nasilnim suprotstavljanjima, organizacija je omogućila povratak prve skupine povratnika u nekoliko sela u okolici Srebrenice. Pored Srebrenice 99, ostali učesnici u projektu bili su lokalne nevladine organizacije, ministarstva, međunarodne nevladine organizacije, manjinske organizacije i predstavnici lokalne vlasti. Svrha osnivanja Srebrenice 99 bila je pomoći prognanim Muslimanima smještenim u skupnim centrima i napuštenim domovima u kantonima Tuzla i Sarajevo da se vrate u općinu Srebrenica. Osnivanje i rad Srebrenice 99 temelji se isključivo na građanskoj inicijativi na lokalnoj razini. Organizacija je dobila značajnu pomoć vlade kantona Tuzla. No Srebrenica 99 nije primila nikakvu pomoć lokalnih vlasti u Srebrenici.

Druga je organizacija osnovana s ciljem podrške povratku prognanika u njihove domove Demokratska inicijativa sarajevskih Srba (DISS)¹⁴. Svrha je osnivanja ove inicijative informirati Srbe prognane iz Sarajeva i okolice tijekom ili kratko nakon rata (1992.-1995.) o njihovu pravu na povratak. Organizacija, odgovorna za promicanje zaštite ljudskih prava i jednakog pravnog položaja za sve građane u sva tri entiteta u Bosni, omogućila je obostrani povratak, kako Muslimana i Hrvata u Republiku Srpsku, tako i Srba u Sarajevo. Pored DISS-a, važnu ulogu u ovom

¹³ Lippmann, Peter. *Srebrenica 99, an organization based in Tuzla, north-eastern Bosnia: struggling to establish the return of Muslims displaced from Srebrenica and nearby villages (1999-2001 and beyond)*.

Dostupno na: <http://lgi.osi.hu/ethnic/csdb/results.asp?idx=no&id=173>.

¹⁴ DISS je nevladina inicijativa nastala kao rezultat lokalnih potreba. Ona se u početku suočila sa suprotstavljanjem lokalne vlasti, no odnedavno, kao rezultat pritiska međunarodne zajednice, ovo se suprotstavljanje smanjilo, a na nekim je razinama preraslo i u blagu potporu. Demokratska inicijativa sarajevskih Srba osnovana je u sarajevskom predgrađu Ilidži u veljači 1996. DISS je osnovalo mali broj Srba koji su ostali u Sarajevu nakon ujedinjenja, s ciljem zagovaranja obostranog povratka i poštivanja ljudskih prava. Ciljana skupina programa DISS-a raseljeni su Srbi koji žive u istočnom dijelu Republike Srpske.

procesu odigrale su i lokalne nevladine organizacije, lokalne vladine organizacije, međunarodne nevladine organizacije, manjinske organizacije te predstavnici lokalne vlasti.

Iznoseći nekoliko primjera pozitivne prakse u Bosni i Hercegovini, možemo zaključiti da je opisana praksa, općenito govoreći, pomogla smanjiti međuetničke tenzije i vratiti mir i demokraciju u Bosnu i Hercegovinu. Lokalna vlast, mediji i međunarodne organizacije predstavljaju glavne sudionike u procesu poboljšanja međuetničkih odnosa i mirnog rješavanja sukoba. Važno je naglasiti kako su takvim mirovnim aktivnostima navedeni akteri pomogli da se unaprijede neovisni mediji i tako demokratizira javni prostor.

Hrvatska

U prosincu 1991. Hrvatski je sabor usvojio Ustavni zakon o ljudskim pravima i slobodama te pravima nacionalnih i etničkih zajednica ili manjina u Republici Hrvatskoj.¹⁵ Donošenje ovog zakona bio je preduvjet za međunarodno priznanje Hrvatske kao neovisne države u siječnju 1992. U to vrijeme u Hrvatskoj, kao i drugim državama stvorenim nakon raspada bivše Jugoslavije, postojao je relativno visok stupanj zaštite kolektivnih prava manjina.¹⁶

Trenutna situacija vezana uz zaštitu manjinskih prava mnogo je bolja nego prethodnih godina, zahvaljujući nedavnom usvajanju Ustavnog zakona o zaštiti prava nacionalnih manjina i jakom pritisku Europske unije u vezi s hrvatskom željom da postane članicom Europske unije. Usvajanje novog Ustavnog zakona o zaštiti prava nacionalnih manjina definitivno je primjer pozitivne prakse na ovom području. Proces stabilizacije i pridruživanja potrajat će neko vrijeme dok Hrvatska ne ispuni sve preuzete obveze za poboljšanje položaja nacionalnih manjina i stanja etničkih odnosa te bude pokretač regionalne suradnje u razvoju međuetničkih odnosa na području Zapadnog Balkana. Ipak, glavni je prigovor međunarodne zajednice Hrvatskoj da, što se tiče povratka Srba i zaštite njihovih prava kada je riječ o onima koji se žele vratiti u svoje prijeratne domove, hrvatske vlasti pokazuju nedostatak političke volje za to. Stoga je na razini izvršne vlasti vrlo teško pronaći primjer pozitivne prakse kojom se teži promicanju pozitivnih odnosa među etničkim skupinama.

Ustav¹⁷ određuje Hrvatsku kao državu koja se "ustanovljuje kao nacionalna država hrvatskog naroda i država pripadnika autohtonih nacionalnih manjina koji su njezini državljani... kojima se jamči ravnopravnost s

¹⁵ Ustavni zakon o ljudskim pravima i slobodama i pravima nacionalnih i etničkih zajednica ili manjina u Republici Hrvatskoj, *Narodne novine* 65/91.

¹⁶ Pravo na obrazovanje na vlastitom pismu i jeziku na svim razinama školovanja, pravo na službenu uporabu jezika, različite mogućnosti za očuvanje etničkog, jezičnog i vjerskog identiteta te instituciju političke zastupljenosti manjinskih interesa.

¹⁷ Ustav Republike Hrvatske, *Narodne novine* 41/01.

građanima hrvatske narodnosti i ostavriavanje nacionalnih prava u skladu s demokratskim normama UN i zemalja slobodnog svijeta". Ustav jamči, pored hrvatskog jezika i latiničnog pisma, službenu uporabu i drugih jezika te ćirilćnog ili drugog pisma pod uvjetima propisanim zakonom.

Problem manjinskih prava i položaj nekih manjinskih skupina različito tretiraju središnje vlasti u Zagrebu i lokalne vlasti. Od stvaranja hrvatske države do danas središnje vlasti tretiraju problem ovisno o pritisku međunarodne zajednice. Ujednaćena, dugoroćna i sustavna politika zaštite manjina prema europskim standardima i stavovima do sada nije bila prioritet. Jedinice lokalne samouprave prema ovom su se problemu različito odnosile. U nekima od njih uopće nema manjinskih skupina ili je njihov broj zanemariv. U drugima postoji znaćajan broj nacionalnih manjina, ali je podrška ostvarivanju njihovih kolektivnih prava bila samo retorićka.

Primjer pozitivne prakse u Rijeci vaćan je za Hrvatsku i sve zajednice nacionalnih manjina. Postoje različite vrste mjera kojima se podupiru etnićke manjine te im se omogućuje da ćuvaju svoj identitet, kulturu, jezik i vjeru. Lokalna vlast u Rijeci provodi europske standarde i uvaćava sve građene poštujui njihove razlićitosti. Zajednićki interesi nacionalnih manjina i lokalne vlasti rezultiraju skladom u društvu i pridonose temeljnom naćelu jednakosti i razumijevanja bez diskriminacije.¹⁸

Potpisivanje mirovnih sporazuma u Erdutu i Daytonu 1995. oznaćio je kraj rata na podrućju Balkana, ali to je bio samo poćetak ostalih problema vezanih uz uspostavu mirnog okrućenja i sućivota razlićitih manjinskih skupina. Brojne nevladine organizacije nastale su na tom podrućju kako bi ispunile prazninu nastalu nedostatkom politićke volje za ponovnu izgradnju i stabilizaciju multietnićke Hrvatske. Jedan od primjera su projekti Centra za mir, nenasilje i ljudska prava iz Osijeka (dalje u tekstu Centar za mir) koji predstavljaju pozitivnu praksu stvaranja odrćzivih multietnićkih zajednica.¹⁹ Centar je smješten u traumatiziranom podruć-

¹⁸ Na podrućju Primorsko-goranske ųupanije nalazi se 14 gradova, 21 općina i 604 mjesta na sjeverozapadnoj strani obale Jadrana. Najstariji izvori govore da su u lokalnim vlastima u Rijeci bili prisutni brojni hrvatski predstavnici. Strani trgovci, obrtnici, seljaci tamo su migrirali i postali stanovnici Rijeke. Tijekom nekoliko generacija neki su od njih postali plemići i zauzeli poloćaje u gradskom vijeću. Mogućnost ekonomskog napretka i otvorenost domaćeg stanovništvaa potakle su mnoge da dođu u regiju i tamo zapoćnu poslovne aktivnosti. Povijesno su etnićku strukturu su ćinili Talijani, Slovenci, Romi, Srbi, Muslimani i Crnogorci. Nacionalne manjine ćine više od 25% stanovništvaa Primorsko-goranske ųupanije. Stankovic, Zoran. *Ethnic Communities and National Minorities in Primorsko-Goranska District*. Dostupno na: <http://lgi.osi.hu/ethnic/csdb/results.asp?idx=no&id=77>.

¹⁹ Ovi projekti posebno su zanimljivi iz najmanje dva razloga: prvi, oni su u skladu s voljom međunarodne zajednice koja teći napretku i uspjehu implementacije erdutskog i day tonskog sporazuma. Drugo, u svrhu ovog prijedloga, ųto je joć vaćnije, navedeni projekti implementirani su na najnićjoj razini i bave se određenim poslijeratnim problemima ljudi u svakodnevnom ųivotu. Ti se problemi neće riješiti preko noći ni, nućno, u bliskoj budućnosti, jer postoje mnoge prepreke koje je potrebno savladati, ukljućujući financijske, logistićke i psihosocijalne.

ju istočne Slavonije, a uključen je u brojne projekte širom regije koji se odvijaju u okviru triju glavnih projekata što ih vodi Centar: projekt promocije i zaštite ljudskih prava; mirovni studiji, u okviru kojih se organiziraju radionice za psihosocijalnu pomoć; i projekt uspostave mira čiji je cilj izgradnja povjerenja između Hrvata i Srba. Cilj je tih programa razviti "pozitivnu praksu" koju oblikuju hrvatske nevladine organizacije u svom pokušaju provođenja odredbi sporazuma zaključenih u Erdutu i Daytonu u vezi s naseljavanjem i povratkom hrvatskih građana srpske nacionalnosti u domovinu i njihove prijeratne domove.

Info-Klub Vukovar (NVO) primjer je izgradnje zajedničkog i otvorenog javnog foruma zajednice Srba i Hrvata u Vukovaru. Klub osigurava mjesto na kojem se ljudi mogu sastajati i rješavati ne samo zajedničke probleme već, bez obzira na nacionalnu ili etničku pripadnost, zajednički raditi na rješavanju tih problema ili postati bolje informirani o lokalnim pitanjima i uslugama.²⁰ Takvo "mjesto susreta" ima dva oblika: prvi je fizički, primjerice: Info-Klub je mjesto u koje ljudi mogu navratiti u bilo koje doba dana i čitati novine i časopise, koristiti se internetom ili računalnim aplikacijama. Za tinejdžere postoji mogućnost igranja kompjuterskih igrica. Drugo, Info-Klub redovito organizira tematska okupljanja ili građanske forume na koje su svi pozvani, kako bi raspravljali o lokalnim javnim pitanjima i problemima. U ovom je primjeru riječ o projektu što ga je započela i vodi ga vukovarska lokalna nevladina organizacija Projekt Građanske demokratske inicijative (PGDI). Projekt Info-Kluba omogućava građanima informiranje o lokalnim pitanjima, a Srbima i Hrvatima pruža priliku za uspostavljanje veza i međusobnu razmjenu informacija u gradu gotovo uništenom ratom.²¹

Srbija i Crna Gora

Savezna Republika Jugoslavija nastala je 1992. kao federacija dviju konstitutivnih republika Srbije i Crne Gore, a 4. veljače 2003. transformirala se u Državnu zajednicu Srbija i Crna Gora, koja predstavlja jednu vrstu konfederalne zajednice dvaju država. Ustavna povelja Državne zajednice Srbija i Crna Gora, kao i ustavi Srbije i Crne Gore te ustavni okvir Kosova jamče jednakost pred zakonom i jednaku zakonsku zaštitu svih pojedinaca, uključujući osobe koje pripadaju nacio-

²⁰ Trenutna praksa rezultat je lokalnih i regionalnih inicijativa budući da je PGDI ugovorio suradnju s Udrugom za mir i ljudska prava u Baranji. Info-Klub, kao projekt PGDI-a, sada se sastoji od 11 ogranaka od kojih trenutno djeluje 7 (4 su trenutno zatvorena, a 2, ukoliko se ponovno otvore, djelovat će na nekom drugom mjestu). Gosselin, Tania. *Info-Klub Vukovar (NGO): building a communal and open local public forum for the Serbian and Croatian communities in Vukovar, Croatia 1999-*. Dostupno na: <http://lgi.osi.hu/ethnic/csdb/results.asp?idx=no&id=163>.

²¹ Prvi Info-Klub otvoren je 1998. u Bilju kao mjesto u koje ljudi mogu doći čitati novine i časopise, družiti se i pomagati jedni drugima u rješavanju problema. Nakon godine dana Info-Klub je potpisao ugovor o suradnji s drugom nevladinom organizacijom, Udrugom za mir i ljudska prava "Baranja", a organizatori su odlučili proširiti svoje aktivnosti otvaranjem ogranaka Info-Kluba u drugim gradovima i županijama. Info-Klub Vukovar otvoren je u ožujku 1999. U travnju 2000. postao je pravno samostalan, ali je ostao u sastavu Info-Kluba.

nalnim manjinama i etničkim skupinama.²³ Parlamenti Srbije i Crne Gore imaju posebna tijela koja rješavaju pitanja vezana uz primjenu prava nacionalnih manjina: Odbor o međuetničkim odnosima u Srbiji i Odbor za ljudska prava i slobode u Crnoj Gori. Predstavници nacionalnih manjina članovi su ovih odbora. Pored zajedničkog ministarstva za nacionalne i etničke zajednice, crnogorska vlada ima poseban ured za nacionalne etničke skupine u rangu ministarstva na čijem je čelu predstavnik nacionalne manjine. U Srbiji ne postoji posebno ministarstvo koje se bavi pitanjima zaštite prava nacionalnih manjina. Uprava pokrajine Vojvodine također je osnovala upravu za zakonodavstvo, upravu i nacionalne manjine na čijem je čelu predstavnik mađarske etničke zajednice, najbrojnije manjinske zajednice u Vojvodini. Skupština Kosova ima u posebnom Odboru za prava i interese zajednica po dva člana svake zajednice izabrane u Skupštinu.

Jedna je od dužnosti zakonom dodijeljena državnim i lokalnim vlastima promicanje posebnih mjera za zaštitu prava nacionalnih manjina. Posebne mjere za promicanje jednakosti među osobama pripadnicima nacionalnih manjina i onih koji pripadaju većini poduzimale su se za rješavanje posljedica, a ne rješavanje uzroka. Takve mjere najčešće se primjenjuju na područjima u kojima nacionalne manjine čine većinsko stanovništvo, a provode ih lokalne. Nakon oružanih sukoba 2000. i 2002. na području južne Srbije u općinama Preševo, Bujanovac i Međvjeđa, Srbija je donijela plan kako bi riješila sukob. Plan, koji uključuje mjere za promicanje jednakost svih zajednica na navedenom području, poduprla je albanska zajednica, ali je njegovo usvajanje ostalo samo na razini želje. Prva značajna mjera bila je raspuštanje lokalne skupštine i sazivanje prijevremenih izbora. Kao rezultat izbora, u skupštinama Preševa, Bujanovca i Međvjeđe sada, prvi put, odražava se etnička slika stanovništva. Neki predloženi amandmani na zakone nisu uvijek uzimali u obzir prave potrebe osoba koje pripadaju nacionalnim manjinama na područjima gdje oni čine većinsko stanovništvo. Planirano ukidanje suda u Bačkom Petrovcu (Vojvodina), primjerice, pokazuje zanemarivanje potreba slovačke zajednice.²⁴

Prije donošenja Zakona o zaštiti prava manjina zajednica Roma imala je status etničke skupine i bila je u položaju formalne nejednakosti u odnosu na većinsko i manjinsko stanovništvo. Zakon je dodijelio Romima status nacionalne manjine i vlasti su imale obvezu usvajanja zakona i mjera za "poboljšanje položaja pripadnika romske nacionalne manji-

²³ Zaštita ljudskih i manjinskih prava potpada pod jurisdikciju nove državne zajednice Srbije i Crne Gore. Djelatnosti nekadašnjeg Saveznog ministarstva za nacionalne i etničke zajednice preuzelo je novo Ministarstvo za ljudska i manjinska prava: "Zakoni Savezne Republike Jugoslavije primjenjivat će se u poslovima Srbije i kao zakoni zajednice Srbije i Crne Gore." *Ustavna povelja državne zajednice Srbije i Crne Gore*. Dostupno na: http://www.mfa.gov.yu/Facts/const_scg.pdf.

²⁴ Neslužbeni izvještaj o implementaciji Okvirne konvencije o zaštiti nacionalnih manjina u Srbiji, Crnoj Gori i na Kosovu. Dostupno na: www.minelres.lv/coe/report/FRY_NGO.htm.

ne". Jugoslavija je tako postala osma europska država koja je Romima zakonom dodijelila status nacionalne manjine radi poticanja njihove društvene integracije. Međuministarska grupa za prava Roma osnovana je kako bi izradila program pozitivnih mjera za pripadnike romske manjske zajednice. Čine je službenici iz različitih federalnih, republičkih i pokrajinskih ministarstava, a njenu djelatnost koordinira Federalno ministarstvo za nacionalne i etničke zajednice. Sredinom rujna 2002. Ministarstvo je potpisalo sporazum s međunarodnim organizacijama o osnivanju skupine stručnjaka koji će izraditi strategiju za integraciju romske zajednice. Očekuje se da će ta strategija koja uključuje pitanja smještaja, obrazovanja i zapošljavanja započeti s radom do kraja ove godine.

Primjer Subotice²⁵ pokazuje nam da u multietničkoj državi pitanje jednake zastupljenosti različitih zajednica na različitim područjima društvenog života, vlasti i gospodarstva predstavlja osjetljiv problem. Štoviše, ako različite etničke zajednice imaju čvrst osjećaj nacionalnog identiteta i ako su, nadalje, politički organizirane, ta pitanja zaslužuju posebnu pažnju. U Subotici²⁶ je jedan od najvažnijih problema to da lokalna vlast financira kulturne djelatnosti i odlučuje o imenovanjima i zapošljavanju. Pri financiranju kulturnih djelatnosti lokalna vlast primjenjuje različite programe i mjere. Jedna je od njih, primjerice: predstavljanje postojećih i osnivanje novih kulturnih institucija koje osnivaju i financiraju općine (primjerice: gradska knjižnica, nacionalno kazališta, radio Subotica, gradski muzeja itd.). Drugi se primjer odnosi na najvažniji dugoročni cilj: obnovu i jačanje glavnih nacionalnih kulturnih centara u gradu. Pored toga postoje neke druge aktivnosti pokrajinske vlade kao što je financiranje drugih kulturnih udruženja i događanja u Subotici i Vojvodini. Vezano uz politiku imenovanja i zapošljavanja pojedinaca, važno je naglasti da je jedan od glavnih ciljeva lokalne vlasti u Subotici od 1992. očuvanje etničke zastupljenosti u gradskoj upravi i javnim poduzećima. Najvažnije su od tih institucija sljedeće: dužnosnici lokalne vlasti, općinska uprava, javna poduzeća i institucije koje je osnovao grad. Politika lokalne vlasti u Subotici, koja se odnosi na financiranje i imenovanja, nikada nije bila nacionalistička i oduvijek je poštovala multietnički karakter grada. No vlast u Srbiji koristila je kulturološke i lingvističke razlike

²⁵ Korhecz, Tamás. *Subotica - Maintaining the Heaven of Multicultural Coexistence during Extreme Nationalism*. Dostupno na: <http://lgi.osi.hu/ethnic/csdb/results.asp?idx=no&id=68>.

²⁶ Grad Subotica smješten je nekoliko kilometara od granice s Mađarskom. To je drugi po veličini grad u Autonomnoj pokrajini Vojvodini (Republika Srbija) s više od 100.000 stanovnika. Tri jake nacionalne skupine dominiraju u Subotici: Mađari, bunjevački Hrvati i Srbi. Najveća etnička skupina u Subotici su Mađari. Standardi zaštite prava nacionalnih manjina znatno su smanjeni nakon što je Milošević preuzeo vlast. Te su promjene rezultirale općom centralizacijom društvenog života. Obrazovanje, školovanje na materinskom jeziku nacionalnih manjina, službena uporaba jezika, elektronički mediji, unutarnji poslovi itd., prešli su u isključivu nadležnost saveznih vlasti. Autonomne pokrajine i općinska lokalna vlast izgubila je većinu svog utjecaja koji su ranije imali u pokrajini. Korhecz, Tamás. *Example of Subotica*. LGI Case Studies database. Dostupno na: <http://lgi.osi.hu/publications/2000/26/28.PDF>.

kao povod za sukobe, diskriminaciju i dominaciju, čak i kada su one teoretski bile prepoznate kao vrijednosti. Političari u Subotici dokazali su da političke podjele na osnovi etničke pripadnosti ne rezultiraju nužno politikom dominacije i ekskluzije, već mogu stvoriti i uzajamno obrazovanje.

Makedonija

Među istočnoeuropskim državama Makedonija je prošla razdoblje upečatljive i uspješne tranzicije od autoritarne vlasti do demokracije. Tijekom perioda demokratizacije, međuetnički odnosi i pitanja zaštite prava manjina na listi su vodećih domaćih političkih pitanja. Na sreću, djelatnosti koje je vlada poduzela za rješavanje problema zaštite prava nacionalnih manjina potaknule su proces demokratizacije i stabilizacije u Makedoniji.²⁷ Kreiranjem politike središnje vlasti lokalne vlasti u Makedoniji u mogućnosti su zaštititi i promovirati dobrobit etničkih zajednica. Ovakav pristup "smanjuje prisutnost središnje vlasti na svim područjima društvenog života i omogućava praktično rješavanje problema i zadovoljenje potreba i interesa građana na institucionalnoj razini, u konkretnom okruženju u mjestu u kojem žive i rade. Imajući to u vidu, općine su ključ za uspješan demokratski razvitak u multietničkoj državi."²⁸

Napredak Makedonije kontinuirano su ometali međuetničko nepovjerenje i zastrašivanje. Strah, gubitak komunikacije i različita mišljenja o budućnosti države, sprečavaju građane Makedonije da ostvare multi-etničko društvo. Makedonci i Albanci, zajedno s malim postotkom Turaka, Srba, Vlaha i Roma, žive u mreži kulturnih, jezičnih i vjerskih razlika. Iako je Makedonija jedna od etnički najmješanijih država bivše Jugoslavije, njezino društvo duboko je podijeljeno. Etnička je podijeljenost na svim područjima društvenog života vrlo duboka. Televizijskim i radio postajama upravljaju i nadziru ih Albanci ili Makedonci pa je tako i emitiranje isključivo na njihovom jeziku. Privatni klubovi, kazališta i restorani rijetko imaju posjetitelje koji ne pripadaju matičnoj etničkoj zajednici. Sustav državnih škola također je izrazito podijeljen. Djeca iz jedne etničke skupine odrastaju zajedno i u razredu se služe istim jezikom. Prijateljstva se stvaraju unutar vlastite etničke skupine i rijetko se susreću s drugim kulturama i vjerama. Opći nedostatak komunikacije zbog etničkih i jezičnih granica sprečava razumijevanje i potiče jačanje etničkih stereotipa. Stoga obrazovanje igra ključnu i osnovnu ulogu u razvoju i oblikovanju ljudi i društva.

Projekt Mozaik implementira se uglavnom u zapadnom dijelu Makedonije i pokriva sljedeće gradove: Skopje, Kumanovo, Gostivar, Strugu i

²⁷ Idas Daskalovski, 2000. *Minority Political Participation and Education in the Municipality of Chair*. Dostupno na: <http://lgi.osi.hu/publications/2000/26/10.PDF>.

²⁸ Najcevska, Mirjana, 1995.: *Democratic Local Government and Appropriate Territorial Division Can Prevent Ethnic Conflict*, *Annual of the Institute for Sociological, Political and Judicial Research*, Skopje, str.25.

Debar. Ti su gradovi izabrani za ovaj projekt jer su etnički miješani. U gradovima Gostivar, Struga, Debar i Kumanovo postotak stanovništva albanske nacionalnosti vrlo je visok i postoji potreba za suradnjom među različitim etničkim skupinama. S obzirom na tu činjenicu, ciljana grupa u ovom projektu bila su albanska i makedonska djeca u dobi od 4 do 6 godina.²⁹ Ovaj projekt ima dva glavna cilja: uvođenje dvojezičnog programa obrazovanja u dječje vrtiće i odgoj usmjeren na razvijanje vještina rješavanja sukoba. Glavni su sudionici u ovom projektu makedonska Vlada (Ministarstvo rada i socijalne skrbi Makedonije), mediji, međunarodne nevladine organizacije (koje djeluju za dobrobit Makedonije), obrazovne institucije, Švicarska agencija za međunarodni razvoj te Projekt rješavanja sukoba (ECRP) pri odjelu za psihologiju Sveučilišta u Skopju. Dugoročno bi projekt Mozaik trebao biti integriran u sustav javnog školstva (u budućnosti i u privatne škole), a troškove upoznavanja javnih škola s projektom snosit će Ministarstvo rada i socijalne skrbi.

Projekt Babilon sličan je prethodno opisanom projektu Mozaik. Provođa se u osam makedonskih gradova, a Tetovo je jedan od njih.³⁰ Riječ je o centru u koji djeca različite nacionalnosti mogu doći i družiti se, a istovremeno učiti o novim stvarima na područjima koja nudi Centar. Iako je Tetovo jedan od najvećih gradova u Makedoniji, u njemu ne postoji mjesto na kojem se mogu družiti djeca različitih nacionalnosti i istovremeno stjecati dodatno obrazovanje. Centar Babilon jedino je mjesto takve vrste u gradu. Oblikovan je kako bi se na istom mjestu okupila djeca različitih nacionalnosti i istovremeno stvorila nova prijateljstva koja bi prevladala dugogodišnje antagonizme. U projektu sudjeluju lokalna vlast, lokalne nevladine organizacije, mediji, kao i međunarodne vladine i nevladine organizacije.³¹

²⁹ Projekt Mozaik projekt je djelovanja međuetničkih vrtića u Republici Makedoniji i izravno je u skladu s idejom međuetničke suradnje. Cilj je projekta: povećati samopouzdanje djece kroz sudjelovanje u donošenju odluka; ponuditi djeci novi nekompetitivni model za rješavanje međusobnih sukoba; razviti kod djece poštovanje prema različitim kulturama i jezicima kroz ravnopravnu uporabu oba jezika te komunikacija između dviju različitih kultura; pokazati na primjeru makedonskog obrazovnog sustava da dvojezično i dvokulturalno obrazovanje može biti uspješno te da moderne interaktivne metode i metode usmjerene na razvoj djeteta mogu biti uspješno primijenjene u sustavu. Mirjana Najcevska *Bilingualism in a Kumanovo Kindergarten*. Dostupno na: <http://lgi.osi.hu/publications/2000/26/08.PDF>.

³⁰ "Projekt Babilon" centar u kojem se okupljaju djeca različitih nacionalnosti u Tetovu, Republika Makedonija, lipanj 1999. kraj 2003. Mjesto: Tetovo, treći najveći grad u Makedoniji i ima približno 50.000 stanovnika. Cjelokupno područje Tetova ima približno 200.000 stanovnika. Etničkih Albanaca je 70%, 25% čine Makedonaca, a ostali su Turci, Romi i Srbi. Otkako je projekt otvoren za cijelo područje, djeca iz okolnih mjesta također dolaze u Centar. Stanje u Tetovu vrlo je komplicirano zbog toga što se pripadnici različitih nacionalnosti vrlo rijetko miješaju. Postoje posebna mjesta na koja idu isključivo Albanci, a posebna mjesta na koja odlaze Makedonci itd. Slična je situacija i u školama gdje su djeca podijeljena prema nacionalnosti. Predrasude koje ljudi imaju jedni prema drugima, dodatna je prepreka za postizanje boljeg života i uzajamnog razumijevanja.

³¹ Koceski, Sreten. 'Project Babylon' - an activity centre for children from different ethnic nationalities in Tetovo, R. Macedonia, June 1999 - end of 2003. Dostupno na: <http://lgi.osi.hu/ethnic/csdb/results.asp?idx=no&id=169>.

Zaključak

Antidiskriminacijska politika predstavlja jedno od sredstava u borbi protiv etničke netolerancije i zaštite prava manjina. Europska unija stavila je ovo pitanje na dnevni red za sve države koje žele postati punopravne članice Europske unije. Uzimajući u obzir činjenicu da su zemlje Istočne Europe oduvijek bile percipirane kao multikulturalna društva, povijest nam je pokazala brojna pozitivna i negativna iskustva u međuetničkim odnosima. Zato je područje Istočne Europe oduvijek bilo zanimljivo za proučavanje problema manjinskih skupina. To je posebno važno u ovom trenutku kada Europa teži da bude jedinstvena i jača nego ikad dosad. Istočnoeuropske države prolaze kroz razdoblje tranzicije i stabilizacije i gotovo svaka država može poslužiti kao primjer pozitivne i negativne prakse u etničkim odnosima.

Ovaj je članak pokušaj da se pokaže kako u svakoj državi postoje brojni primjeri pozitivne prakse koji se mogu upotrijebiti u provedbi sličnih zakona, programa i mjera u drugim državama Jugoistočne Europe. Moglo bi se reći da su svi ti primjeri pridonijeli stabilnosti i poboljšanju etničkih odnosa u ovoj regiji. Neke od država - Mađarska, Rumunjska i Hrvatska - napravile su značajan pomak u zaštiti prava nacionalnih manjina kako na nacionalnoj, tako i na lokalnoj razini. Srbija i Crna Gora, Makedonija, Bosna i Hercegovina na putu su da učine to isto. Ipak, još je dosta toga potrebno učiniti kako bi se dostigli visoki standardi zaštite ljudskih prava. Pitanje regionalne suradnje, koju je Europska unija predložila za sve države koje žele postati njenim punopravnim članicama, izuzetno je važno za ubrzanje tog procesa. Poboljšanje međuetničkih odnosa, implementacija normi pozitivnog prava i mjere za zaštitu prava nacionalnih manjina, uključujući i promicanje multietničkog društva, neki su od koraka koje je neophodno poduzeti kako bi se postigao napredak na ovom području. Primjeri pozitivne prakse mogu biti od velike pomoći odgovornima za implementaciju zakona i mjera predloženih u tu svrhu. Dakle, napredak ovisi o glavnim sudionicima u ovom procesu, a to su državne i lokalne vlasti.

Bibliografija

Aszalos, Zoltan: *Talent Fostering and Democratic Training of Roma Secondary School Students, Residence Hall Collegium Martineum in Manfa, Southern Hungary*
Dostupno na: <http://lgi.osi.hu/ethnic/csdb/results.asp?idx=no&id=215>

Borbély Nagy, Éva: *Innovative Educational Initiatives in Nagykanizsa*
Dostupno na: <http://lgi.osi.hu/ethnic/csdb/results.asp?idx=no&id=37>

Burka, Viktória: *Alternative School Experiments in Two Roma Villages in the Alföld*
Dostupno na: <http://lgi.osi.hu/ethnic/csdb/results.asp?idx=no&id=55>

Constitutional Charter of the State-Union of Serbia and Montenegro
Dostupno na: http://www.mfa.gov.yu/Facts/const_scg.pdf

Ustavni zakon o ljudskim pravima i slobodama te pravima nacionalnih i etničkih zajednica ili manjina u Republici Hrvatskoj, *Narodne novine* 65/91.

Ustav Republike Hrvatske, *Narodne novine* 41/01.

Ustavni zakon o zaštiti prava nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj, *Narodne novine*, 154/02.

Daskalovski, I., 2000.: *Minority Political Participation and Education in the Municipality of Chair*

Dostupno na: <http://lgi.osi.hu/publications/2000/26/10.PDF>

Gorog, Ilona: *Education to Integrate Roma Children in School in Valea Rece*. LGI Case Studies Database

Dostupno na: <http://lgi.osi.hu/ethnic/csdb/results.asp?idx=no&id=156>

Gosselin, Tania: *Info-Klub Vukovar (NGO): Building a Communal and Open Local Public Forum for the Serbian and Croatian Communities in Vukovar, Croatia 1999-*

Dostupno na: <http://lgi.osi.hu/ethnic/csdb/results.asp?idx=no&id=163>

Haller, Istvan, Ardelean, Laura: *Multicultural Academy in Romania*. LGI Case Studies Database

Dostupno na: <http://lgi.osi.hu/ethnic/csdb/results.asp?idx=no&id=148>

Helsinki Committee for Human Rights in Bosnia and Herzegovina, 1999.: *Report on the Implementation of the Framework Convention of the Council of Europe on the Protection of Minorities in Bosnia and Herzegovina*.

Dostupno na: http://www.minelres.lv/reports/bosnia/bosnia_NGO.htm.

Koceski, Sreten: *Project 'Mozaic' for Kindergarten Level Education, Macedonia*

Dostupno na: <http://lgi.osi.hu/ethnic/csdb/results.asp?idx=no&id=177>

Koceski, Sreten: *'Project Babylon' - an Activity Centre for Children from Different Ethnic Nationalities in Tetovo, R. Macedonia, June 1999 - end of 2003*.

Dostupno na: <http://lgi.osi.hu/ethnic/csdb/results.asp?idx=no&id=169>

Korhec, Tamás: *Subotica - Maintaining the Heaven of Multicultural Coexistence during Extreme Nationalism*

Dostupno na: <http://lgi.osi.hu/ethnic/csdb/results.asp?idx=no&id=68>

Korhec, Tamás: *Example of Subotica*. LGI Case Studies Database

Dostupno na: <http://lgi.osi.hu/publications/2000/26/28.PDF>

Law on the Protection of Rights and Freedoms of National Minorities

Dostupno na: http://www.minelres.lv/coe/report/FRY_NGO.htm

Mountcastle, Amy: *Return and Trust Rebuilding - Pakrac and The Bench We Share*

Dostupno na: <http://lgi.osi.hu/ethnic/csdb/results.asp?idx=no&id=74>

Musat, Dan, Beizadea, Haralambie: *Minority TV*

Dostupno na: <http://lgi.osi.hu/ethnic/csdb/results.asp?idx=no&id=155>

Najcevska, M., 1995.: *Democratic Local Government and Appropriate Territorial Division Can Prevent Ethnic Conflict, Annual of the Institute for Sociological, Political and Judicial Research*, Skopje, str.25

Najcevska, M. 2000.: *Bilingualism in a Kumanovo Kindergarten*

Dostupno na: <http://lgi.osi.hu/publications/2000/26/08.PDF><http://lgi.osi.hu/publications/2000/26/08.PDF>

Lippmann, Peter: *Center for Information and Legal Assistance (CIPP) provides legal aid and information to refugees and displaced persons wishing to return to the region*

around Zvornik, Bosnia, and from that region to other parts of Bosnia (1998-2000 and beyond)

Dostupno na: <http://lgi.osi.hu/ethnic/csdb/results.asp?idx=no&id=167>

Lippmann, Peter: *Srebrenica 99, an organization based in Tuzla, north-eastern Bosnia: struggling to establish the return of Muslims displaced from Srebrenica and nearby villages (1999-2001 and beyond)*

Dostupno na: <http://lgi.osi.hu/ethnic/csdb/results.asp?idx=no&id=173>

Lippmann, Peter: *The Democratic Initiative of Sarajevo Serbs, an organization working to educate displaced Serbs about their right to return to Sarajevo (1996-indefinite future)*

Dostupno na: <http://lgi.osi.hu/ethnic/csdb/results.asp?idx=no&id=168>

Parliamentary Commissioner for National and Ethnic Minority Rights, Hungary

Dostupno na: <http://www.obh.hu/nekh/en/index.htm>

Shadow Report on the Implementation of the Framework Convention for the Protection of National Minorities in Serbia, Montenegro and Kosovo

Dostupno na: www.minelres.lv/coe/report/FRY_NGO.htm

Stankovic, Zoran: *Ethnic Communities and National Minorities in Primorsko-Goranska District*

Dostupno na: <http://lgi.osi.hu/ethnic/csdb/results.asp?idx=no&id=77>